Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

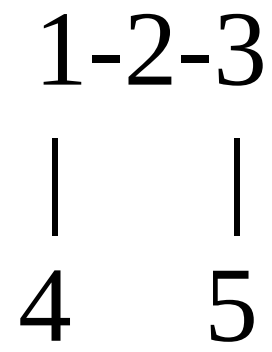
Тәжірибелік сабақ 13

Графтардың берілу түрлері

ТӘЖІРИБЕЛІК САБАҚ ЖОСПАРЫ:

1. Кіріспе
2. Графтардың берілу түрлері

Мысал 12:

графы берілген. Графтың көршілестік тізімін құрыңыз.

Шешімі:

Көршілестік тізімі:

1: {2,4}
2: {1,3}
3: {2,5}
4: {1}
5: {3}

Талдау:

- Әр төбеге оған қосылған төбелердің тізімі берілген.
- Бұл әдіс ірікетелі графтар үшін тиімді, бірақ екі төбенің байланысын тексеру үшін барлық көршілерді қарау керек.

Мысал 13: Жол желісі:

Қалалар: Астана, Алматы, Шымкент

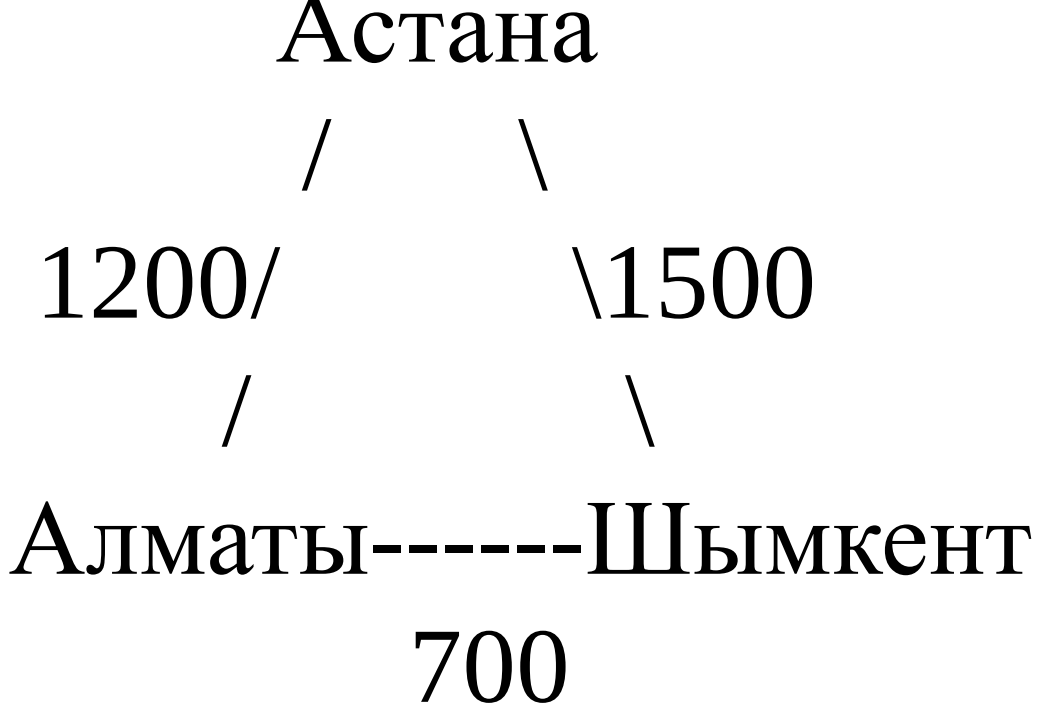
Қашықтықтар:

-Астана-Алматы: 1200 км

- Алматы-Шымкент: 700 км

- Астана-Шымкент: 1500 км

Граф түрінде:

Графтық модель:

Астана —1200— Алматы —700— Шымкент

_____/

1500

Талдау:

- Бұл мысалда граф бағытсыз және ірікетелі.
- Қашықтықтар графтың салмақтары ретінде берілген.

Мысал 14: Компьютер желісі:

Компьютерлер: A, B, C, D

Байланыс жылдамдығы:

-A-B: 100 Мбит/с

-B-C: 50 Мбит/с

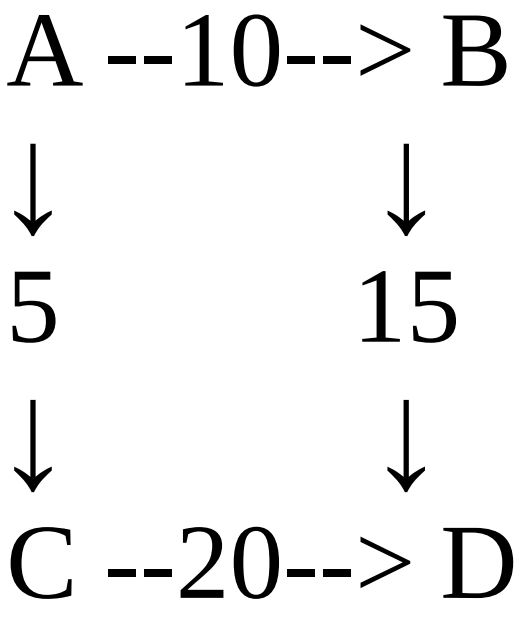
-C-D: 100 Мбит/с

-A-D: 200 Мбит/с

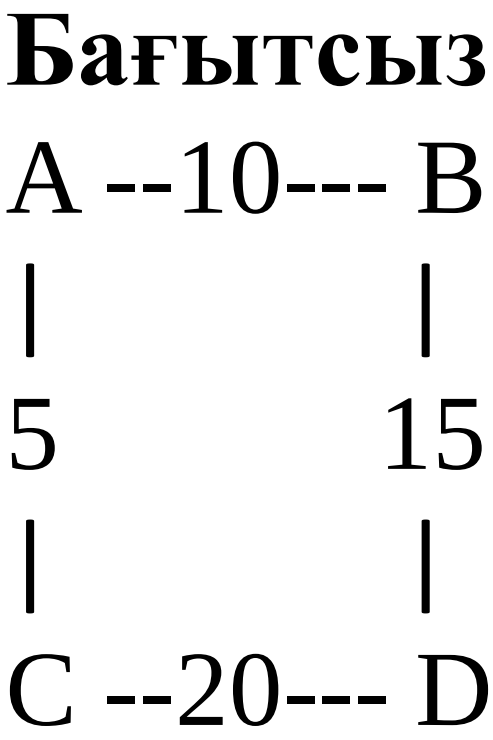
Ірікетелі граф түрлері

Мысал 15:

Бағытты ірікетелі граф:

Бағытсыз ірікетелі граф:

Матрицалық өрнектеулер

Ірікетелі көршілес матрицасы:

$$A = \begin{bmatrix} 0 & 10 & 5 & 0 \\ 10 & 0 & 0 & 15 \\ 5 & 0 & 0 & 20 \\ 0 & 15 & 20 & 0 \end{bmatrix}$$

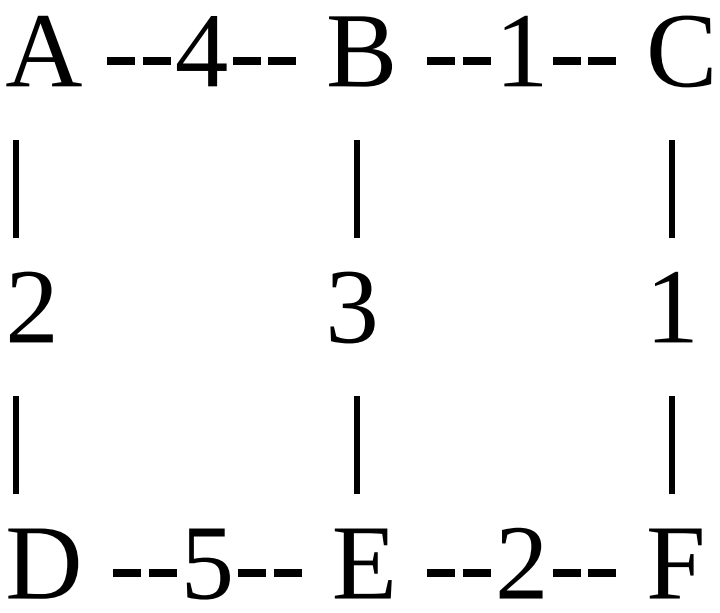
Ірікетелі инциденттік матрица:

Қырлар: e_1=(A,B,10), e_2=(A,C,5), e_3=(B,D,15), e_4=(C,D,20)

$$B = \begin{bmatrix} 10 & 5 & 0 & 0 \\ 10 & 0 & 15 & 0 \\ 0 & 5 & 0 & 20 \\ 0 & 0 & 15 & 20 \end{bmatrix}$$

Мысал 16:

Граф:

A-дан F -қа дейінгі қысқа жол:

$A \rightarrow B \rightarrow C \rightarrow F = 4 + 1 + 1 = 6$

Талдау:

Dijkstra алгоритмі арқылы ең қысқа жолды табуға болады.

Басқа жолдар:

$A \rightarrow D \rightarrow E \rightarrow F = 2 + 5 + 2 = 9$

$A \rightarrow B \rightarrow E \rightarrow F = 4 + 3 + 2 = 9$

Ең қысқа жол: $A \rightarrow B \rightarrow C \rightarrow F = 6$

Мысал 17: K_3 толық графының төбелері 1,2,3 болса, көршілес матрицасы:

$$A = \begin{bmatrix} 0 & 1 & 1 \\ 1 & 0 & 1 \\ 1 & 1 & 0 \end{bmatrix}$$

Есептеу мысалы:

A^2 матрицасының элементтері 2 ұзындықтағы жолдар санын көрсетеді:

$$A^2 = \begin{bmatrix} 2 & 1 & 1 \\ 1 & 2 & 1 \\ 1 & 1 & 2 \end{bmatrix}$$

Мысал 18:

Қарапайым бағытсыз граф:

- Төбелер: 1, 2, 3
- Қырлар:

  e_1: 1 - 2

  e_2: 2 - 3

  e_3: 3 - 1

Инциденттік матрицасын құрыңыз.

Инциденттік матрицасын құру:

Төбе/Қыр	**e_1**	**e_2**	**e_3**
1	1	0	1
2	1	1	0
3	0	1	1

$$B = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 1 \\ 1 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 1 \end{bmatrix}$$

Мысал 19:

Толық граф K_4:

- Төбелер: 1, 2, 3, 4
- Барлық мүмкін қырлар бар
- Қырлар:

  e_1: 1-2, e_2: 1-3, e_3: 1-4

  e_4: 2-3, e_5: 2-4, e_6: 3-4

Инциденттік матрицасын құрыңыз.

Инциденттік матрицасын құру:

Төбе/ Қыр	**e_1**	**e_2**	**e_3**	**e_4**	**e_5**	**e_6**
1	1	1	1	0	0	0
2	1	0	0	1	1	0
3	0	1	0	1	0	1
4	0	0	1	0	1	1

$$B = \begin{bmatrix} 1 & 1 & 1 & 0 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 0 & 1 & 1 \end{bmatrix}$$

Мысал 20:

Ағаш:

- Төбелер: 1, 2, 3, 4
- Барлық мүмкін қырлар бар
- Қырлар:

  e_1: 1-2, e_2: 1-3, e_3: 3-4

Инциденттік матрицасын құрыңыз.

Инциденттік матрицасын құру:

Төбе/ Қыр	**e_1**	**e_2**	**e_3**
1	1	1	0
2	1	0	0
3	0	1	1
4	0	0	1

$$B = \begin{bmatrix} 1 & 1 & 0 \\ 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}$$

Мысал 21:

Граф

- төбелері: 1, 2, 3, 4
- қырлары: $e_1=(1,2)$, $e_2=(2,3)$, $e_3=(3,4)$, $e_4=(4,1)$.

Инциденттік матрицасы:

$$B = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & 1 \\ 1 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 1 \end{bmatrix}$$

Түсіндіру:

1-ші баған (e_1): 1 және 2 төбелерінде 1 бар

2-ші баған (e_2): 2 және 3 төбелерінде 1 бар

3-ші баған (e_3): 3 және 4 төбелерінде 1 бар

4-ші баған (e_4): 4 және 1 төбелерінде 1 бар

Мысал 22:

Қарапайым бағытты граф:

- Төбелер: 1, 2, 3
- Қырлар:

  e_1: $1 \rightarrow 2$

  e_2: $2 \rightarrow 3$

  e_3: $3 \rightarrow 1$

Инциденттік матрицасын құрыңыз.

Инциденттік матрицасын құру:

Төбе/Қыр	**e_1**	**e_2**	**e_3**
1	-1	0	1
2	1	-1	0
3	0	1	-1

$$B = \begin{bmatrix} -1 & 0 & 1 \\ 1 & -1 & 0 \\ 0 & 1 & -1 \end{bmatrix}$$

Мысал 23:

Күрделірек бағытты граф

- Төбелер: A, B, C, D
- Қырлар:
  e_1: A → B
  e_2: B → C
  e_3: C → D
  e_4: D → A
  e_5: A → C

Инциденттік матрицасын құрыңыз.

Инциденттік матрицасын құру:

Төбелерді реттеу: A=1, B=2, C=3, D=4

Қырларды реттеу: e_1, e_2, e_3, e_4, e_5

Төбе/ Қыр	**e_1**	**e_2**	**e_3**	**e_4**	**e_5**
A(1)	-1	0	0	1	-1
B(2)	1	-1	0	0	0
C(3)	0	1	-1	0	1
D(4)	0	0	1	-1	0

$$B = \begin{bmatrix} -1 & 0 & 0 & 1 & -1 \\ 1 & -1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & -1 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & -1 & 0 \end{bmatrix}$$

Мысал 24:

Бағытты граф:

- Төбелер: 1, 2, 3, 4
- Қырлары: $e_1=(1\to2)$, $e_2=(2\to3)$, $e_3=(3\to4)$, $e_4=(4\to1)$.

Инциденттік матрицасы:

$$B = \begin{bmatrix} -1 & 0 & 0 & 1 \\ 1 & -1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & -1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & -1 \end{bmatrix}$$

Түсіндіру:

1-ші баған (e_1): 1→2, 1-де -1, 2-де 1

2-ші баған (e_2): 2→3, 2-де -1, 3-де 1

3-ші баған (e_3): 3→4, 3-де -1, 4-де 1

4-ші баған (e_4): 4→1, 4-де -1, 1-де 1

Мысал 25:

Граф:

Төбелер: 1, 2, 3

Қырлар: $e_1=(1,2,5)$, $e_2=(2,3,3)$, $e_3=(1,3,7)$

Инциденттік матрица: $B = \begin{bmatrix} 5 & 0 & 7 \\ 5 & 3 & 0 \\ 0 & 3 & 7 \end{bmatrix}$

2. Бағытты ірікетелі граф:

Мысал 25:

Граф:

Төбелер: 1, 2, 3

Қырлар:

- $e_1=(1\rightarrow 2,5)$,
- $e_2=(2\rightarrow 3,3)$,
- $e_3=(3\rightarrow 1,7)$.

Инциденттік матрица: $B = \begin{bmatrix} -5 & 0 & 7 \\ 5 & -3 & 0 \\ 0 & 3 & -7 \end{bmatrix}$

Практикалық мысалдар

Мысал 26: **Электр тізбегі.**

Тізбек:

Төбелер: A, B, C, D

Кернеу көздері: E_1=(A,B,12V), E_2=(C,D,9V)

Инциденттік матрицасы: $B = \begin{bmatrix} -12 & 0 \\ 12 & 0 \\ 0 & -9 \\ 0 & 9 \end{bmatrix}$

Мысал 27: **Көлік желісі.**

Қалалар: Астана, Алматы, Шымкент

Жолдар:

- Астана→Алматы (1200 км)
- Алматы→Шымкент (700 км)
- Шымкент→Астана (1500 км)

Инциденттік матрицасы: $B = \begin{bmatrix} -1200 & 0 & 1500 \\ 1200 & -700 & 0 \\ 0 & 700 & -1500 \end{bmatrix}$

Мысал 28:

Граф: 1-2-3

Қырлары: $e_1=(1,2)$, $e_2=(2,3)$.

Инциденттік матрицасы: $B = \begin{bmatrix} 1 & 0 \\ 1 & 1 \\ 0 & 1 \end{bmatrix}$

Мысал 29:

графы берілген. Қырларының тізімі: {(1,2), (1,3)}

Мысал 30:

Екі әртүрлі графтың дәрежелер тізбегі бірдей болуы мүмкін.

Мысал 31:

1 (дәреже=2)

/ \

2 3 (дәреже=1)

графы берілген.

Дәрежелер тізбегі: (2,1,1)

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Дискреттік математика және математикалық логика негіздері : оқулық / Ф.Р. Гусманова, Қ.С. Дальбекова, С.Б. Беркімбаева. - Алматы : ЭСПИ, 2023. - 363, [1] б. ISBN 978-601-330- 339-0 LIBRARY.ENU
2. Байжуманов А.А. Дискреттік математика және математикалық логика : оқулық / А.А. Байжуманов, О.М. Ибрагимов. - Алматы : TechSmith, 2023. - 342, [1] б. : сур., кесте. - Библиогр.: б. 340. - ISBN 978- 601-342-643-3
3. Ерусалимский Я.М. Дискретная математика. Теория и практикум: Учебник для вузов Издательство "Лань", 2025
4. Гашков С.Б. Дискретная математика : учебник для вузов / С. Б. Гашков. — 3- е изд., испр. и доп. — Санкт Петербург : Лань, 2025. — 520 с. — ISBN 978-5-507- 49866-6. — Текст : электронный // Лань : электроннобиблиотечная система.
5. Тишин В.В. Дискретная математика в примерах и задачах. — СПб.: БХВ Петербург, 2008. — 352 с.

Назар аударғаныңызға рақмет!

